

МЕТАФІЗИЧНА ОСНОВА У КРИТИЧНОМУ РЕАЛІЗМІ МОРИЦА ШЛІКА

У статті представлено аналіз раннього періоду (1911–1920) творчості одного з основоположників сучасної аналітичної філософії, провідника Wiener Kreis Моріца Шліка (1882–1936). У полеміці з неокантіанством і феноменологією з позиції “критичного реалізму”, М. Шлік у періоді до Wiener Kreis на основі ідей логічного емпіризму представляє епістемологічну програму отримання знання як внутрішньо зв’язаної системи суджень, що стверджують дійсне існування відношень. Питання онтологічного статусу цих відношень він залишає відкритим, обмежуючись предметним полем епістемологічного дослідження, детермінованим наявним станом природничих наук.

Залишаючи осторонь упевненість у принциповій несумісності метафізики й логічного позитивізму, стаття є спробою представити програму відновлення загальної модельної онтології для теорії пізнання М. Шліка. Центральною категорією цієї онтології є відношення або зв’язок, який отримує свою значущість у фактичності. Також показується, наскільки ця онтологія є загальною і може складати базис деяких інших (мета-)теорій, які розв’язували спільні з ранньою епістемологією М. Шліка задачі у той час і пізніше.

У логіці існує два основних види дефініцій: семантична та синтаксична. Семантична дефініція є атрибуцією інтелектуального смислу деякому терміну і звичайно вживається для означення інтуїтивно зрозумілих *першотермінів*. Синтаксична дефініція означає введення знакової *синонімії* між термами. Неясність відношення синтаксичної синонімії, а також змішування семантичного і синтаксичного рівнів дефініції дозволяють емпіризові поширити поняття *аналітичності* на природничі науки. Це поняття, поряд з редукціонізмом, у кінцевому підсумку стає одним з двох конститuentів базисного переконання емпіристів в існуванні двох компонентів істини — лінгвістичного й фактичного¹.

Чиста синтаксична дефініція є аналітичним висловлюванням, оскільки вона *вже* є логічною істиною за формою, незалежно від факту. Означуючи загальні терми, ми, згідно з правилами, прийнятими у логіці, співвідносимо ім’я з певними предикатами, утворюючи для себе інтролінгвістичну можливість синонімічної підстановки терма замість означеної предикатної формули. У цьому випадку синонім є лише іншою формою запису знака зі збереженням єдиного смислового референта, або значення. Синтаксична дефініція не порушує єдності референта позначення, зберігаючи повністю його семантичне

визначення. Введення міжоб’єктного зв’язку відбувається у сфері чистої мови. Синонім, що вводиться, є дефінієндумом відносно того, з чим він ототожнюється як з дефінієнсом. Тотожність досягається у два імпліцитні кроки: 1) твердження про еквівалентну замінність дефінієнса на дефінієндум у всіх контекстах заданої мови (тж. синонімія першого у відношенні до другого); 2) твердження (яке базується на першому) про справедливість еквівалентної замінності дефінієндума на дефінієнс. Синонімічні символи, які позначають тотожність відповідних їм понять, є семантично тотожними. Клас об’єктів, до якого реферує єдине для синонімічних символів поняття, перебуває у єдиному семантичному відношенні до відповідного поняття, яке не модифікується через введення синонімії. Зміни стосуються лише логіко-прагматичного відношення синонімічних символів як буттєвих визначень (конкретних знаків) до відповідного поняття. Одному з двох символів ми надаємо преференції у певному відношенні (e.g., короткості, зручності запису), яке, втім, як мовилось, не позначається на спільності пов’язаної з обома символами семантики. Помітимо, що відношення між самими символами як буттєвими визначеннями покладається у позалогічному, метатеоретичному просторі. Причому зв’язок між символами

повністю визначається у фактичності конкретних преференцій, прямим чином не зв'язаних тією теорією, до якої належать згадані символи.

Фактичність конкретних преференцій у співвідношенні двох символів при встановленні їхньої синонімії виникає до віднесення цих символів до спільного їм (складного) поняття². Відтак, відношення синтаксичної синонімії виявляється фундаментально укоріненим у позалогічно розширеній прагматичній фактичності конкретних преференцій³.

Справжня проблема постає при порівнянні реальних об'єктів засобом введення семантичної дефініції. Об'єктами обох видів дефініцій є буттєві визначення однієї природи, адже символи у їхньому фіксованому об'єктивованому вигляді не відрізняються за природою від того, що вони позначають. Записи, зроблені на папері, є, *e.g.*, таким самим просторово-часовим об'єктом, що й реальний об'єкт, до якого вони реферують. Спільну природу мають також і відношення між поняттям та його референтом. Проте, у випадку семантичної дефініції певної тотожності констатується два семантичних відношення поняття до референта як відповідних *одному логіко-прагматичному відношенню* (у вузькому сенсі) поняття до символу. Здавалося б, чи може йтися у семантичній дефініції про ототожнення двох референтів? Може. Такою мірою, якою йдеться про пізнання як пошук *відношень*, на відміну від метафізики, яка претендує на пізнання *змістів*. У семантичній дефініції стверджується фактична тотожність двох реальних об'єктів, тобто те, що два семантичних відношення позначаються одним *терміном*, тобто співвідносяться з одним логіко-прагматичним визначенням.

Основне питання філософії генетично постає з визнання факту оманливості досвіду, невідповідності певного роду фактичності (саме тої, що визначається семантично) нашим експектаціям згідно зі сталою теорією. Обмеженість, конечність і поступовість наших пізнавальних зусиль у розгортанні будь-якої теорії утворюють суперечність, яку принципово неможливо усунути, якщо теорія претендує на опис відкритої системи. Відтак, ми звичайно не довіряємо тим фактичностям, які належать до неконтрольованої нами сфери досвіду реальних об'єктів. І навпаки, ми більше довіряємо фактичностям мовної сфери, щодо якої перебуваємо у більш-менш сталій згоді. Наші прагнення до побудови завершеної сталої теорії — ідея, сам метод здійснення якої вже суперечить їй самій, особливо беручи до уваги її пряму суперечність принципів конечності людської природи — є чинником *антисиметрії* у відношенні символ–поняття–об'єкт. Природна фактичність реального зв'язку двох

об'єктів (їхня позатеоретична, дійсна еквівалентність у певному аспекті) втрачає свої позиції на користь чистого теоретичного єднання семантичних відношень. На рівні синтаксичної дефініції, з огляду на поставлені завдання, є припустимим не зважати на фактичний компонент істинності синонімії, що вводить. Факт складає нерелектований базис дефініювання. Конкретна конфігурація символів у логічній мові — наслідок факту. Проте, виявляється, що відношення поняття до денотату є антисиметричним стосовно відношення символу до поняття. Семантична та синтаксична дефініції стають *протилежно спрямованими*⁴, а в істині виокремлюються лінгвістичний та фактичний компоненти. Акцентція факту дрейфує від об'єктів до поняття, справляючи враження єдності семантичних відношень на основі іншого роду об'єктів, єдність яких забезпечується за зразком синтаксичного рівня дефініції, тобто *апріорі*, адже на синтаксичному рівні фактичність, як було показано, можна знехтувати. Теорія вже не є залежною формалізацією деякої фактичності — це лише *гіпотеза*. Теорія, навпаки, *приписує* реальності відповідати певним експектаціям фактичності. Експектації формуються на основі зміщення фактичності джерела семантичних відношень з багатоманіття реальних об'єктів до, *e.g.*, (1) вибраних з нього об'єктів. Так утворюється доктрина логічного атомізму, коли ми не заперечуємо факту наявності достатньо стабільного й загального смислового визначення тотожних собі об'єктів. На основі визнання фактичності за об'єктивним рівнем робиться висновок про тотожність двох об'єктів у семантичній дефініції і визначається звичайний *першотермін*. В іншому випадку джерелом фактичності семантичних відношень оголошується (2) фіктивна єдність (*e.g.*, “Я”) понятійного рівня, покликана надати семантичним визначенням першотермінів природничих наук *апріорної певності синтаксичних визначень у математиці*. Однак, не довіряючи фактові, тим самим ми змушені з ним рахуватись, чого ми не в змозі зробити, не звертаючись до іншого факту. Зміщення акценту фактичності на синтаксичний рівень означає те, що розширена прагматика фактичності конкретних преференцій *має враховуватись як факт і тут не може бути знехтувана*.

Найрозробленіші концепції другого способу аберації фактичності представлені у кантіанстві й феноменології. Навіяне природничими науками переконання у можливості синтетичних суджень *апріорі* суттєво ускладнює ситуацію: синонімія як запорука аналітичності узалежнюється від *фактичності певного роду*, а поняття “аналітичності” стає у складну залежність від

“синтетичності”. Логічна істинність аналітичного судження ставиться у залежність від певного типу досвіду, який фундає усяке істинне судження і забезпечує його дійсність. Зміст фундаменту полягає у тому чи іншому методі радикальної редукції тверджень до такого досвіду. Тільки вибір типіки і характеру досвіду відрізняють у цьому відношенні умовно емпіричну й раціоналістичну традиції. Загальна ж сервісна спрямованість на потреби науки і власне співвіднесення з її формою та змістом зберігаються.

Антисиметрія співвідношення символ–поняття–об’єкт завжди була тим, що дозволяло більш-менш довільно генералізувати конкретні теоретико-пізнавальні прагнення *ad hoc* у конкретних онтологіях, що покладають свої партикулярні перші реальності, виходячи з прагматично визначених мотивів утилітарного, морального чи іншого характеру, заданих наукою, релігією чи іншими світоглядно-практичними прераференціями. Справжня єдність таких онтологій, досяжна тільки у визнанні спорідненості концептуалізацій усіх буттєвих визначень (символів чи їхніх референтів) і правильному розумінні фундаментальної конститутивної ролі фактичності у цьому процесі. Баланс мови і реальності ставить фактичність як прагматичну значущість центральною категорією “симетричної” онтології. Однак, поки що невідомо, що саме, яка предметність виявляється у такій фактичності, який онтологічний статус має факт?

Найпоказовішим матеріалом для окреслення відповіді на це запитання, а також для одночасного виявлення і пояснення складного характеру взаємовідношення двох вищевказаних напрямів аберації фактичності є австрійсько-німецька філософія кінця XIX — поч. XX століття — т. зв. “австрійська традиція”. Її вирішальне значення для філософії XX століття підкреслюється ще й тим, що саме їй буде присвячено перший випуск журналу *"Monist"* 2000-го року⁵. А вже на початку XX століття середньовічна конкуренція реалізму, концептуалізму й номіналізму актуалізується у новій фазі в програмах логіцизму, інтуїціонізму та формалізму стосовно обґрунтування математичного та природничо-наукового знання. У ситуації дійсності філософських утруднень цього часу складалася творчість майбутнього засновника *Wiener Kreis* М. Шліка.

Його рання епістемологія періоду *Allgemeine Erkenntnislehre* (1918) [9, 10, 11], ще без ознак впливу Вітгенштайна й Карнапа⁶, є варіантом раціонального наукового реалізму, обґрунтованого у логіці згідно з аналітичним методом редукції, окресленим вище. Її проблемне коло включає як численні конотації з *Philosophy of Logical Atomism* Бертрана Рассела⁷, так і перед-

бачення версії погляду на ті самі проблеми у Людвіга Вітгенштайна. “Знати означає пізнавати (*wiedererkennen, re-cognize*) чи відкривати знову (*wiederfinden, re-discover*). А відкривати знову означає порівнювати (*equate*) те, що пізнається, з тим, у якості чого воно пізнається”⁸. Для Шліка це — принцип внутрішньо-теоретичної редукції (не редукції до специфічного досвіду), який випливає з традиційного філософського переконання про більшу загальність простого. Те, що порівнюється — образи (*images, ideas*) в інтерпретації, подібній до запропонованої Д. Юмом⁹. Природа інтуїтивних образів і психологічний механізм їх порівняння не мають значення — “що має значення для епістемолога, то це факт, що знання має місце вищевказаним чином у звичайному житті й посідає достатню для всіх практичних потреб певність”¹⁰. Тут необхідно позначити залежність теорії пізнання від прагматики її фактологічної бази, тобто від вже вказаного специфічного досвіду як визнання певної незвідної фактичності¹¹.

Далі, як визначається поняття? “Поняття має відрізнитись від інтуїтивного образу передусім за фактом того, що воно повністю визначене і в ньому немає нічого непевного”¹². Але на відміну від Юма¹³, Шлік вже не може полишити поняття на рівні психологістичної конкретно-термінологічної критики. Воно виражається засобами новітньої фрегівської логіки класів з кванторами. “Загальним образам неможливо існувати як реальним ментальним сутностям... Поняття — не образ. Воно не реальна ментальна структура. Насправді воно взагалі не реальне, а уявне — дещо, що ми передбачаємо замість образів зі строго визначеним змістом... Поняття грає роль знака чи символу для всіх тих об’єктів, чії властивості містять різні означаючі характеристики цього поняття”¹⁴. Що це, як не антиципація теорії дескрипцій і неповних символів Б. Рассела [2]? Помітимо ознаку вищевказаної асиметрії: об’єкт-символ ставиться у таке саме відношення до поняття, як поняття до об’єкта-референта. Однак Шлік, на наш подив, вже передбачає лінгвістичний поворот у філософії і роз’яснює “бажання деяких сучасних логіків все перевертати, визначаючи поняття як значення слів”¹⁵. Для нього — “поняття не реальні. Строго кажучи, вони взагалі не існують. Що існує, так це *понятійна функція*”¹⁶. Відкидаючи середньовічний реалізм, Шлік наполягає на дійсному існуванні зв’язків між образами чи різними ментальними актами, або з іншого боку — між іменами чи знаками. Це логічні зв’язки. Ї “у свідомості мислителя мислення поняття має місце у специфічному досвіді, що належить до того класу змісту свідомості, який сучасна психологія

головним чином називає *інтенціональною*... Інтенціональним актом чи функцією і є мислення поняття, спрямованість на нього... Отже, саме понятійна функція є реальною, а не саме поняття”¹⁷. В оцінці інтенціональних актів Шлік погоджується з Гуссерлем, розуміючи, хоча й не повною мірою, спорідненість думок з ним. Так, спільними є їхні уявлення про корелятивний характер понять і відповідних їм “актів” чи модусів свідомості. Серйозні відмінності у поглядах стосуються лише методології пізнання. Так, Шлік пише, що “є великою помилкою вважати, що розв’язання проблем у теорії пізнання потребує попереднього розрізнення всіх модусів свідомості й актів... Кількість модусів свідомості необмежена й невичерпна... І феноменологічний метод, який береться за такі розрізнення, не дає реального знання; він лише прокладає дорогу для знання, оскільки він *не редукує одних речей до інших*”¹⁸. На 1918 рік Шлік, щоправда, ще не міг знати про поняття горизонту інтенціональності, відтак, ототожнюючи ранню феноменологію з платонізмом, не помічаючи у ній логіцистичних ознак. Принаймні, ми можемо констатувати конгеніальність ідей феноменології і раннього логічного емпіризму Шліка у погляді останнього на природу знання як *понятійного поля*, утворюваного судженнями як конституюючими поняття зв’язками. Оскільки судження є *ствердженням існування зв’язку між поняттями*, або *факт*, то це означає, з огляду на функціонально-реляційну природу поняття, введення нового рівня зв’язування як *автореференції зв’язку*. Такими є імпліцитні засади реалістичних переконань Шліка, втім, остаточно не вільних від аберації фактичності, що виявляється у виборі просторово-часової онтологічної метрики реальності, посиленні на інтенціональні акти *etc.* Однак загальна орієнтація на реляційну природу пізнання є керівною тенденцією.

Дійсність понять полягає не у їхньому реальному існуванні, а в дійсності їхніх функцій, зв’язків, котрі, знову ж таки, досягаються через посередництво специфічного досвіду, який у логічному емпіризмі називається “прямим знайомством” (*direct acquaintance*). Сутність знання, за Шліком, є судження. Поняття ж є місцями поєднання зв’язків, стверджуваних у судженнях. Тобто можна твердити, що поняття у певному розумінні *оформлюють* стверджувані у судженнях реальні зв’язки. Шлік наполягає на структурно-символічній природі знання, що ґрунтується на “непрямому знайомстві” (*indirect acquaintance*) стосовно стверджуваного у судженнях. Проте очевидно, що така спроба провести традиційне для емпіризму розрізнення між інтуїтивно-достовірним, прямим знанням (яке Шлік

знанням не вважає) та демонстративним, непрямим знанням, з огляду на тотожність реляційної природи обох типів, є непереконливою і ґрунтується на звичайному для сцієнтистськи орієнтованого логічного прото-атомізму неявному виділенні з тіла досвіду тих його частин, що найкраще зарекомендували себе у практиці природничих наук.

Гуссерль мислить у цьому аспекті аналогічно, практикуючи феноменологічний підхід для визначення фундаменту знання. Він звертається до специфічного для математики досвіду, розгортаючи інтуїціоністську програму обґрунтування точного знання, відповідну вказаному другому способу аберації фактичності.

В емпіричній і раціоналістичній традиціях загалом ідеться про одне й те саме — *останню достовірність прагматичного підґрунтя для всякого знання*. Лише регіональний вибір цих двох напрямів стосовно предмета аналітики зумовлює їхні розбіжності. Фундаментальніша феноменологія розпочинає рух від логізованих ідей — схематизованих в енумерації образів, складних понять, що “схоплюються в цілому”, як зміст. Шлік вважає вибір фундаментальних ідей у природничих науках, таких, як вони є, модельним, а справу життя Гуссерля — недоцільною, і переходить одразу до розгляду міжпонятійних зв’язків, редукуючи їх до модельних ідей згідно зі сформульованим ним принципом верифікації. Обґрунтування модельних аксіом Шлік здійснює, звертаючись до експліцитно прагматичного принципу зворотного обґрунтування через інтерпретацію аксіом як *імпліцитних дефініцій*¹⁹.

Спільним для раціональної філософії залишається, як було показано, її неявне переконання у прагматичності фундуючих зв’язків. Відтак, згадані на початку два типи визначень у логіці — синтаксичний і семантичний — доповнюються третім типом — прагматичним. У фактичності прагматичних дефініцій і покладається метафізичне обґрунтування обох протилежних напрямів аналізу відношення мови й реальності: *інтерпретації* формальної синтаксичної системи та *формалізації* семантичної моделі мови. “Елімінована” метафізика знову посідає релевантне місце у, здавалося б, “позбавлених метафізичних псевдо-проблем” системах як *метатеорія зв’язку (відношення, nexus) або реляційна онтологія*²⁰.

Однак постає історико-філософське питання про вірогідність того, що спадкоємець кафедри Е. Маха, в майбутньому центральна фігура *Wiener Kreis* — М. Шлік — сприйняв би фундаментальну метафізику, раціональною методичною конкретизацією якої стала його теорія пізнання, як реляційну онтологію. Чи не

суперечило б це у засаді позиції критичного реалізму?

Стосовно “(екстра-логічного) питання, чи маємо ми розуміти реальність тільки як систему відношень чи зв’язків”²¹ — Шлік далекий від упевненості в розділі, де він розглядає природу суджень. Працюючи у предметній області епістемології, він свідомо відмовляється від остаточної рефлексії над цим питанням, посилаючись на те, що хоча С. Sigwart (*Logik*. 3rd ed., 1904, pp.93 ff.) та J. Cohn (*Voraussetzungen und Ziele des Erkennens*, pp. 78 ff.) “само у цьому аспекті трактують екзистенціальні твердження”, він [Шлік] “обговорюватиме це питання у зовсім іншому контексті”²². “Іншим контекстом” виявляється розділ про “наївні та філософські точки зору на питання про реальність”[11], який демонструє неважливість спорідненості реляційної природи поняття і судження для Шліка, наскільки він дотримується розрізнення безпосередньо даного та даного опосередковано. Непрояснена до кінця інтуїція зведення реального до безпосередньо даного у його темпоральному опосередкуванні змушує Шліка різко критикувати Lotze (*Metaphysik*, #1), який зображує реальність як “*all-sided standing-in-relation*”. Шлік стурбований фактом, що запропонована Лотце дескрипція “*has made the idea of reality into something still more volatile... that being can be characterized through the existence of relations in general*”. Зрозуміло, це не є визначенням реальності, якого вимагає теоретико-пізнавальний інтерес Шліка: “...to say that he [Lotze — прим. авт.] defined being as a standing-in-relation is to do him an injustice”²³. Редукціонізм у підході до проблеми останнього обґрунтування, послідовність дефінітивної розробки теорії пізнання і її практична дієвість свідчать про те, що в основі епістемології Шліка закладено доволі поширені, значущі метафізичні підвалини, які з огляду на поставлені задачі їх раціонального методичного розгортання не можуть бути предметом його критичної рефлексії. Проект елімінації метафізики, увагу якому так чи інакше приділяли всі представники аналітичного напрямку сучасної західної філософії, є лише формальним окресленням конкретного предметного поля досліджень, яке має ґрунтуватись на стабільних (метафізичних) постулатах. Елімінація метафізики не означає виведення її з поля значущості взагалі. Вона завжди присутня у тій чи іншій свідомій, а радше неусвідомлюваній формі, визначаючи міру нашої раціональності і ступені реальності, які уможливають метод.

Розглядаючи проблему елімінації метафізики, обов’язково слід послатись на вирішальну роль Фреге, яку він відіграв у формуванні лінг-

вістичної “метафізично нейтральної” позиції в епістемології серед представників сциєнтистськи орієнтованого логічного емпіризму, що поряд з фактами історичного абсурду ситуації Відня початку ХХ століття призвело до логіко-позитивістичного протесту. Коротше, я стверджую, що парадигма Фреге, яка дотепер так чи інакше, навіть у перетвореному й узагальненому вигляді, детермінує найзагальніші форми погляду на проблему реальності та її співвідношення з мовою у західній аналітичній філософії,— може отримати задовільне і загальне обґрунтування у реляційній онтології, де можливий синоптичний погляд на прагматику буттєвих визначень у їх віднесеності до визначень “суб’єкта” і мови. Аналіз теорії смислу і значення Фреге з цієї позиції вимагає принаймні окремої статті, яка покаже справжній фундууючий зміст основних категорій Фреге, необхідність тих інтерпретацій його поглядів, які вже існують, а також представить узагальнюючу інтерпретацію і реформалізацію всієї теорії на новій збалансованій основі. Введення цієї основи у поле значущості означає конкретне звернення реляційної онтології, релевантне контекстові актуальності. На даному етапі, принаймні, вже розкрито можливість синтетичного погляду на різноманіття філософських позицій і теорій ХХ століття і припинення некритичного застосування “принципу партійності” у співвіднесенні систем філософії, що характеризують різні культури. Внутрішня теоретична несумісність у філософії, що нині живиться хаосом пізнавальної “незалежності”, може бути подолана лише розведенням пізнавальних метапозицій розчарованого “альтернативізму” та справжнього, свідомого “релятивізму” у сенсі ініціюючого покладання мережі реляційної онтології з наступним її перетворенням у продуктивному діалозі. Щодо цього творчість Моріца Шліка, хоча й не позбавлена часом певної упередженості, є коли й не формальним, то змістовним і внутрішньо співвіднесеним компендіумом більшості тих напрямів, якими визначається сучасна філософія. Адже багатство впливів, що їх відчував Шлік з боку філософських течій, які ще не вичерпали свого потенціалу і натхнення у Відні на початку ХХ століття — сьогодні майже неможливо уявити у тій визначальній напрузі, яка існувала між ними тоді. Відтак, задовільна модель фундаментальної онтології на основі реляційного підходу для “духу часу”, котрий багато в чому й досі визначає рух у філософії і виявляється у підлеглих її формальній юрисдикції змістовних теоріях, дозволяє по-новому зрозуміти і за необхідності переглянути мету і цілі сучасної філософії як дисципліни, що претендує на практичну і загальну значущість.

¹ Див. *Quine W. V. O. Two Dogmas of Empiricism*, а також *On What There Is* // [8].

² Нескладний феноменологічний аналіз, який бере до уваги конечність людської природи і поступовість рефлексії, приводить до такого висновку. Детальне обґрунтування цієї тези виходить за межі даної статті.

³ Такий підхід, конкретно й методично застосований в аналізі, окрім іншого, дозволяє з'ясувати місце інтуїтивного компонента істин математики і обґрунтувати істинність її еквівалентних перетворень.

⁴ Напрямок дефініювання визначається тим, який рівень є дефініюючим, а який — дефініюваним відповідно до першого кроку двоетапного означення синонімії, показаного вище.

⁵ Цей, 83-й рік випуску журналу, перше число, за січень 2000 р. присвячено темі: *The Austrian Tradition: From Bolzano to the Vienna Circle*. Редактор-консультант журналу, проф. Herbert Hochberg (Austin, Texas), пише з цього приводу: "From the time of Bolzano there developed a tradition of realistic metaphysics that can be called 'the Austrian tradition'. Rooted in Aristotelian and Scholastic ideas about thoughts and their referents, this tradition flourished in the work of Brentano and his students and influenced the analytic realism of Russell and Moore in England and of the Uppsala School in Sweden. It consistently opposed the psychologism that has come to permeate contemporary philosophy, while recognizing the need to continue the phenomenological as well as the logical side of the analytic tradition. Ironically, while the earlier analytic realists opposed Kantian and Hegelian idealism, strains of idealism were spawned by the later writings of Husserl and Wittgenstein, as well as by the Neurath wing of the Vienna Circle. Today, as idealism spreads in the fashionable variants of anti-realism, pragmatism, post-modernism, instrumentalism, etc., realism in the Austrian tradition can still provide a valuable alternative..." — цит. за Call for Papers // *The Monist Homepage* — <http://wings.buffalo.edu/>.

⁶ Підпавши під вплив Р. Карнапа і Л. Вітгенштайна (у версії *Wiener Kreis*), Шлік пізніше розглядав протиставлення реалізму та феноменалізму як метафізичну псевдопроблему. Відтак, критика "філософії імманентності" (тобто, загалом кантіанського напрямку з позиції, близької до феноменалізму *Аналізу відчуттів* Е. Маха) втратила свою гостроту, звільнивши місце лінгвістично орієнтованій метафізично "нейтральній" позиції [11].

⁷ Праця Бертрана Рассела *Philosophy of Logical Atomism* [2, 5, 7] була опублікована у журналі *Monist* 1918 року — того ж року, що й *Allgemeine Erkenntnislehre* Морица Шліка. Однак, стверджують А. Е. Blumberg та Н. Feigl

у передмові до англomовного перекладу цієї праці Шліка, "наскільки нам тепер це відомо, Шлік не міг бути знайомий з Расселівською *Philosophy of Logical Atomism* (*Monist*, 1918) до того, як була завершена перша редакція його власної праці" [11].

⁸ *Schlick M. Knowing by Means of Images* // [11], p.15.

⁹ Пор.: Юм Д. про структуру досвіду // *Юм Д. Соч.* в 2-х т.— Т. 1.— М., 1966.— С. 89–98.

¹⁰ *Schlick M. Knowing by Means of Images* // [11], p. 17.

¹¹ Не слід змішувати погляди на цю проблему, характерні для американського прагматизму, з поглядами М. Шліка, який на ранньому етапі своєї творчості плекав ідеал хоча й принципово незавершеної, але об'єктивної системи контекстуально незалежного знання.

¹² *Schlick M. Knowing by Means of Concepts* // [11], p. 20.

¹³ Пор.: Юм Д. про асоціацію ідей // *Юм Д. Соч.* в 2-х т.— Т. 1.— М., 1966.— С. 99–108.

¹⁴ *Schlick M. Knowing by Means of Concepts* // [11], p.20.

¹⁵ Детальніше див. *Schlick M. Knowing by Means of Concepts* // [11], p. 21 ff.

¹⁶ *Ibid.*, p. 22.

¹⁷ *Ibid.*, p. 22—23.

¹⁸ *Ibid.*, p. 24.

¹⁹ Спосіб обґрунтування теорії в імпліцитних дефініціях, яким Шлік (див. *Schlick M. Implicit Definitions* // [11], p.31) завдячує Д. Гільберту, означає, що аксіоматика теорії вважається дійсною і може формулюватися у неефективний спосіб на основі того, що вона задовольняє саму теорію. У такий спосіб робиться спроба звільнити задачу побудови аксіоматики від властивої їй необхідності метафізичної визначеності й розкривається сутність програми формалізму в обґрунтуванні математичного та природничо-наукового знання. Однак внутрішньотеоретична несуперечність вимагає механізму визначення значущості вже не аксіоматики, а тіла самої теорії, тобто вимагає валідизації на основі тих чи інших метафізичних припущень щодо семантичної інтерпретації, невіддільних від визначеності у прагматиці теорії.

²⁰ Аналогічні мотиви свідоміше розробляються у другій половині ХХ століття. Див., e.g., праці, що відбивають позицію "realism of phenomenological variety" [1].

²¹ *Schlick M. The Nature of Judgements* // [11], p. 43.

²² *Ibid.*

²³ *Schlick M. Naive and Philosophical Viewpoints on the Question of Reality* // [11], p. 182—183.

Література

1. *Bergmann G. The Metaphysics of Logical Positivism.*— Madison, Milwaukee and London: The University of Wisconsin Press, 1967.

2. *Classics of Analytical Philosophy.*— Edited by Robert R. Ammerman.— McGraw-Hill Book Company, 1965.

3. *Griffin J. Wittgenstein's Logical Atomism.*— Oxford: Oxford University Press, 1964.

4. *Husserl E. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology.*— Evanston: Northwestern University Press, 1970.

5. *Logical Positivism.*— Edited by Ayer A. J.— N. Y.: The Free Press, 1966.

6. *Moore G. E. Some Main Problems of Philosophy.*— N. Y.: Collier Books, 1966.

7. *Pears D. F. Bertrand Russell and the British Tradition in Philosophy.*— N. Y.: Vintage Books, a division of Random House, 1971.

8. *Quine W. V. O. From a Logical Point of View.*— N. Y.: Harper Torchbook, 1963.

9. *Schlick M. Allgemeine Erkenntnislehre.*— Zweite Auflage.— Berlin: Verlag von Julius Springer, 1925.

10. *Schlick M. Philosophical Papers. Vol. I, II.*— Dordrecht: Holland, Boston: USA, London: England — D. Reidel Publishing Company, 1978.

11. *Schlick M. The General Theory of Knowledge.*— La Salle, Illinois: Open Court, 1985.

12. *Urmson J. O. Philosophical Analysis. Its Development between the Two World Wars.*— London, Oxford, N. Y.: Oxford University Press, 1967.

13. *Wittgenstein L. Tractatus Logico-Philosophicus.*— London: Routledge & Kegan Paul, N. Y.: The Humanities Press, 1961.

Mayevsky A. L.

THE METAPHYSIC BASIS IN CRITICAL REALISM OF MORITZ SHLICK

This article presents an analysis of the early period (1911–1920) of works of one of the founders of modern analytical philosophy, a guiding spirit of the *Wiener Kreis* Moritz Schlick (1882–1936). In polemic with neo-kantianism and phenomenology from the standpoint of ‘critical realism’, M. Schlick, before the days of *Wiener Kreis*, represents on the basis of logical empiricism a program of acquiring knowledge as an internally interrelated system of judgments which assert actual existence of relations. The question of ontological status of these relations he had left open, restricting himself to the subject-matter of epistemological inquiry which in its turn was determined by the present state of natural sciences at that time.

Leaving aside our certainty of incompatibility in principle of metaphysics and logical positivism, the article is an attempt to present a program of renewal of a general modelling ontology for Schlick’s theory of knowledge. The central category of such an ontology is relation that acquires its significance in what is factual. Also it is shown there, to what extent such an ontology is general and can constitute the basis of some other (meta-)theories which resolved mutual with those in the early Schlick’s epistemology tasks at that time or later.